

Tendințele dezvoltării societății în sec. XXI

Capcelea Valeriu

*dr. hab. în filozofie, conf. univ.,
Universitatea de Stat "Alec Russo" din Bălți,
email: vcapcelea@mail.ru*

Abstrac.: *The impact of informational society and the culture of knowledge upon socioeconomic development of civilization in the XXI century are analysed in this article. The influence of information, knowledge on the educational development, new industries and new emerged digital economies upon the economic growth is also investigated. Simultaneously, the impact of these economies upon labour employment, unemployment and "spare time pollution" is considered as negative social phenomenon.*

Termeni cheie: *societate postindustrială, societate informațională, societatea cunoașterii.*

Asistăm în ultimele decenii la o serie de fenomene și procese ce caracterizează evoluția societății umane în ansamblul ei și care indică faptul că ne aflăm într-o perioadă de mutații profunde ce definesc tranziția de la societatea industrială la un nou tip de societate.

Una din teoriile care a interpretat tendințele dezvoltării sociale a este *Teoria societății postindustriale* elaborată în '60-70 ai sec. care XX continuă și dezvoltă ideile concepției societății industriale. Ea a fost elaborată de D. Bell, Al. Touraine, H. Kahn, A. Toffler pentru a descrie noile structuri sociale și schimbările ce s-au produs în urma progresului științifico-tehnic din societatea contemporană în curs de constituire în a doua jumătate a sec. XX în țările occidentale dezvoltate. „Principiul axial” al acestei concepții este ideea că cunoașterea a înlocuit proprietatea ca preocupare principală și sursă primară de putere și dinamism social. Prin urmare, cunoașterea teoretică a devenit sursa principală pentru inovarea societății. Caracteristicile dominante ale societății postindustriale sunt trecerea centrului de greutate în economie de la sfera producției la cea a serviciilor. Din acest motiv, într-o asemenea societate tehnicienii și profesioniștii reprezintă grupurile sociale „prioritare”, iar industriile de servicii sunt mai importante decât cea manufacturieră. Conform acestei concepții în istoria societății au existat trei etape: preindustrială, industrială și, postindustrială.

Devenirea societății postindustriale se caracterizează prin trecerea de la economia care produce mărfuri spre cea care deservește, schimbul împărțirii în clase prin diviziunea profesională, ocuparea locului principal în determinarea politicii societății a cunoștințelor teoretice (universitățile devin instituții principale ale societății), crearea unei noi tehnologii intelectuale și introducerea planificării și controlului asupra schimbărilor tehnologice. În opinia lui D. Bell, locul clasei capitaliștilor îl ocupă elita care domină, care se caracterizează printr-un nivel înalt de studii și cunoștințe, iar locul conflictului proprietății, muncii și capitalului îl ocupă lupta dintre cunoaștere și incompetență.

Totodată, au apărut un șir de concepții care consideră că particularitatea dezvoltării tehnice și tehnologice a societății apusene și una din consecințele ei constă în sporirea ideilor „antiproductive”, dezvoltarea criticii muncii și devalorizarea ei „creatoare”. În conformitate cu aceste idei amestecul societății în procesul „natural” al dezvoltării social-economice trebuie să fie minimal, creșterea economiei trebuie să fie „nulă”, iar în aceste condiții, cel mai important este de a obține echilibrul și stabilitatea și nu progresul material. Concomitent, tehnologia trebuie să se reorienteze spre cea de mici proporții, de tip preindustrial, cu luarea în considerație a noilor realizări, iar descentralizarea trebuie să fie maximală, să se fundeze pe niște comune mici care se autoasigură. Aceste tendințe au fost expuse de sociologul francez A. Gorz. În opinia lui, a venit timpul să abandonăm principiul primatului economiei, al dezvoltării necesităților umane pentru a trece producția la nivelul local, a proclama renunțarea de la muncă, mai întâi de toate, de la munca salariată și a introduce ziua de muncă incompletă. Însă, cel mai important lucru, este de a înlocui cultul muncii cu etica colaborării, autodeterminării începuturilor creatoare, relației cu natura.

Termenul *societății informaționale* și proiectele grandioase îndreptate spre a crea o astfel de societate au apărut în țările apusene. Conceptul *societății informaționale* s-a constituit în lucrările grupului de experți ai Comisiei Europene care au lucrat în domeniul elaborării programelor societății informaționale sub conducerea lui M. Bangemann. În opinia lui D. Bell și W. Martin, *societatea informațională* constituie o etapă în dezvoltarea *societății postindustriale*. Prin urmare, *societatea informațională* este o societate în care se utilizează pe scară largă și la un cost scăzut tehnologia informațiilor, calculatoarele și telecomunicațiile, în scopul facilitării comunicării pe plan național și internațional precum și pentru promovarea accesului la biblioteci, arhivele de date și alte depozite de informații deținute de organizații private sau publice.

Adeptii acestei concepții afirmă că sporirea facultăților de comunicare și a accesului la informații dă naștere unei societăți calitativ diferite care se confruntă cu probleme noi, precum supraîncărcarea informațională și necesitatea creării a noi forme de reglementare pentru a controla informațiile ce se revarsă între persoane, companii sau țări. În timp ce, prin tradiție, economiile de piață au fost pregătite să rezolve problema sărăciei, informațiile vor conduce, practic prin definiție, la probleme legate de abundență și la întrebări privind instrumentele care ar trebui inventate pentru a face față acestei abundențe.

Convergența digitală a tehnologiilor informațiilor și comunicațiilor de la sfârșitul '90 ai sec. XX a reprezentat un important pas înainte al societății informaționale, insuflând energie fiecărui sector economic și deschizând posibilitatea apariției în sec. XXI a noi produse și servicii care abia încep să se dezvolte în domenii precum afacerile, mijloacele de informare, artele și administrația publică.

Este de ajuns a arunca doar o scurtă privire asupra acestui început de mileniu pentru a observa rolul din ce în ce mai mare pe care îl deține informația (este foarte cunoscută expresia lui F. Bacon „A cunoaște te înseamnă a fi puternic”), mass-media și, implicit, relativ noua tehnologie a Internetului.

În sec. XXI omenirea a intrat într-o nouă etapă a civilizației umane în care, informația și comunicațiile reprezintă elementele esențiale care stau la baza dezvoltării societății. Constituirea societății informaționale este un proces amplu, complex și de lungă durată, componentele sale de bază fiind de natură tehnologică, financiară, economică, socială și culturală. Încă de la începutul '1990, termenul de „societate informațională” a început să fie utilizat pentru a descrie numeroasele și variatele schimbări în economie, politică, educație, cultură și, în general, în ansamblul societății, de dezvoltarea rapidă a tehnologiilor moderne de informații și comunicații.

În literatura de specialitate sunt evidențiate principalele premize care au determinat apariția și dezvoltarea accelerată a societății informaționale: creșterea interdependenței la nivel global sporind nevoia de comunicare între indivizi și organizații; creșterea complexității mediului social-economic, sporind exponențial nevoia de cunoaștere; investițiile guvernamentale și private semnificative în sectorul de cercetare; progresele din ingineria lingvistică care au generat instrumente puternice de facilitare a dialogului om-mașină permițând căutarea informațiilor pe Web, absorbind hiperabundența de informații; apariția și ulterior generalizarea muncii cu calculatorul; dezvoltarea unei capacități mari de stocare, prețuri de stocare și de transport ale obiectivelor informaționale sau documentare din ce în ce mai ambițioase; trecerea la documentul numeric, care

este omniprezent în orice comunicare, informare, documentare, aducând flexibilitate, maleabilitate, conducând la diminuarea costurilor de stocare, de manipulare, de difuzare a informației.

Pentru valorificarea avantajelor majore oferite de societatea informațională, începând cu anul 1993, Uniunea Europeană a urmărit prin politicile și orientările strategice adoptate să creioneze o direcție de dezvoltare către acest tip de societate. Prin adoptarea la 8 decembrie 1999 a Comunicării „eEurope – O Societate informațională pentru toți”, se urmărește accelerarea implementării tehnologiei digitale în Europa și difuzarea cât mai largă în rândurile populației a informației cu privire la utilizarea și valorificarea eficientă a acestor tehnologii. Pentru asigurarea trecerii la societatea informațională, în anul 2000, la Fiera s-a adoptat planul de acțiune eEurope, actualizat la Sevilla în 2002, prin planul de acțiune eEurope 2005.

Comisia europeană a cerut industriașilor să pregătească recomandări privind accelerarea edificării societății informaționale globale. De asemenea, au fost alese mai multe domenii pentru dezvoltarea unor proiecte-pilot în tehnologia informațiilor și în societatea informațională. Printre acestea se numără bibliotecile electronice, muzeele și galeriile electronice, dezvoltarea unui sistem managerial global de urgență. Ultimele Summit-uri G-7 au reușit să definească schemele de dezvoltare ale viitoarelor artere electronice.

Reuniunea de la Bruxelles permite să se vorbească despre ceea ce apropie, ignorând pentru moment ascunsele intenții comerciale, subliniind promisiunile referitoare la „noua societate” generate de tehnologiile informaționale, celebrată deja în S.U.A. și preluată în Europa.

Rețelele viitorului - aceste artere electronice capabile să transporte imaginile, sunetele și datele (informațiile) cu debit mare - au fost întotdeauna bazate pe o „image mesianică”. Unirea școlilor din țară, a bibliotecilor, a spitalelor, răspândirea cunoștințelor, favorizarea unui învățământ personalizat și a unei pregătiri performante, crearea unor noi locuri de muncă datorită dezvoltării unei vaste infrastructuri a telecomunicațiilor - acesta este marele șantier de care ține viitorul nostru.

Se vorbește tot mai mult despre rapiditatea cu care microordinatele se conectează la rețele de „cibercultură”, „ciberspațiu” (univers de referință al utilizatorilor rețelei „Internet”), de „lumea digitală”. Informatica, rețelele telecom furnizează de acum înainte jumătate din domeniul microeconomic al marilor ziare. Revistele de specialitate sunt extrem de numeroase. Cărțile consacrate „noii ere electronice” devin best-seller.

Este vorba, evident, de o adevărată revoluție informațională care va afecta viața a milioane de oameni, multimedia dând posibilitatea ca prin televiziunea interactivă să se ofere tuturor, chiar celor din cele mai îndepărtate colțuri ale planetei, educație și asistență medicală de calitate. În cadrul întâlnirii au fost discutate, pe larg, principiile care vor sta la baza realizării viitoarelor super-autostrăzi informaționale, printre care: promovarea competiției, încurajarea

investițiilor private, garantarea liberului acces la noile rețele și a serviciului universal pentru consumatori, promovarea diversității culturale și lingvistice în traficul de pe noile autostrăzi informaționale. S-au avansat, de asemenea, proiecte-pilot în arii cum ar fi: asistența medicală și educația, conexiunile electronice dintre muzee și biblioteci, sisteme de observare a mediului înconjurător și de avertizare în caz de dezastre naturale ca, spre exemplu, cutremurele.

Însă, ar fi o eroare să abordăm societatea informațională numai sub aspectul ei tehnologic și să-l tratăm ca o simplă dezvoltare a tehnologiilor de informare și comunicare. În această ordine de idei, o viziune holistică asupra societății informaționale presupune evidențierea unui șir întreg de aspecte:

1. Noi comportamente ale oamenilor și grupurilor umane, modificându-le modul de a gândi, de a învăța, de a lucra, de a coopera. Societatea informației se dezvoltă pe baza unei noi culturi a informației.

2. Schimburile de date și comunicarea electronică generalizează între oameni și grupuri, atât în plan planetar, cât și în plan local, constituie un factor de dezvoltare individuală și colectivă.

3. Această societate a informației poartă în ea principiul fundamental al progresului bazat pe circulația deschisă și facilă a informațiilor și ideilor, imprimând o revoluție exponențială a cunoașterii.

4. Se deschid perspective noi în materie de educație și formare, oferind un acces facil la informație, la documentare, la cunoaștere (învățământul la distanță, auto-formarea, biblioteci și universități virtuale).

5. Se oficializează noi modalități de organizare a muncii, de cooperare și de dezvoltare, de mobilizarea competențelor (telemunca, întreprinderi virtuale, colecții virtuale, comunități de muncă).

6. Se transformă numeroase domenii de activitate umană: e-medicină, petrecerea timpului liber, comerț electronic etc. Apar noi posibilități de dezvoltare a democrației, se contribuie la cooperarea inter-cetățenească, la viața asociativă, la exprimarea punctelor de vedere diferite și variate asupra unor subiecte, preocupări cruciale ale societății.

7. Facilitarea unor comportamente antisociale cu caracter economic: pirateria, încălcarea drepturilor de autor, fraudă și insecuritatea. Aceste probleme vor necesita o defensivă puternică și urgentă implicând la nivel global colaborarea tuturor actorilor implicați.

8. Accentuarea inegalităților între bogați și săraci, între „conectați” și „neconectați”. Aceasta se întâmplă atât la nivelul țărilor, cât și la nivelul aceleiași comunități naționale sau locale.

În fața unei viitoare lumi bazată pe virtuțile televiziunii interactive, pe telemuncă, pe noi norme și standarde de competitivitate, pe realități virtuale, descătușând inițiativele, cooperarea pe spații planetare -, persistă o întrebare: Ce se va întâmpla cu diversitatea culturală? Nu se va nivela sub tăvălugul globalizării informaționale sau, dimpotrivă, nu va aduce tocmai confortul

cunoașterii globale la o adâncire a specificului zonal?

La întrebările și problemele ridicate de edificarea unei noi societăți, răspunsurile nu s-au conturat încă. Nu vor crește discrepanțele între statele bogate și cele sărace? Cum să măsoare valoarea informației și a cunoașterii subînțelese? Ce se va întâmpla cu proprietatea intelectuală? Ce forțe noi se vor ivi? Cum să se evite ca societatea informațională să nu se exprime doar prin elite? Nu va interveni o izolare a omului care lucrează acasă cu ochii ațintiți pe ecran? Ce fel de nou stat atenuat apare și ce trăsături - ar trebui promovate? Societatea informațională mondială poate fi organizată în absența puterilor politice mondiale? Pentru cine, de către cine și cum se va schimba sistemul educațional? Cum se garantează diversitățile culturale și multitudinea limbilor? Ce fel de noi locuri de muncă se vor crea pentru combaterea șomajului și a excluderii sociale? Cum putem menține micile secrete individuale și marile secrete ale concernelor?

Un interesant articol din *Le Monde* intitulat *Societatea informațională și riscul polarizării mondiale* a definit destul de cert mizele și prioritățile noii societăți, atrăgând atenția și asupra unor erori. Prima dintre ele constă în a reduce totul la probleme de scule, de mărfuri, de rețele, de reguli comerciale, de acces și de folosință. Făcând acest lucru, țările cele mai dezvoltate ar trece alături de esențial, alături de marile întrebări pe care le ridică societatea informațională și în special tranziția către această societate. În acest context apare în mod legitim întrebarea, care va trebui să fie locul Africii, al Uzbekistanului, al Columbiei, al Moldovei în societatea informațională?

O altă eroare gravă o constituie faptul că dezvoltarea societății informaționale în întregime este lăsată în seama sectorului privat și a forțelor pieței. Ținând seama de dinamica și de puterea grupurilor industriale și financiare private, se va merge direct către constituirea și dominația câtorva centre mondiale. Alianțele, fuziunile, acordurile de cooperare între marile grupuri private merg mult mai repede decât elaborarea politicilor publice. Nu-i nimic uimitor aici, fiindcă dinamismul capitalismului global, în curs de a asigura conducerea afacerilor economice mondiale, este susținut de o capacitate strategică fără egal în domeniul puterilor publice naționale sau intermediare. Or, tocmai acești actori ai capitalismului global au nevoie de autostrăzile și de trenurile de mare viteză ale informației și ale comunicării, iar aceasta se petrece într-un context de *Parteneriatul pentru dezvoltare economico-socială* în logica sistemului globalist către care se îndreaptă lumea, ceea ce câștigă cineva nu reprezintă obligatoriu o pierdere pentru ceilalți. Dimpotrivă, fenomenele social-economice sunt într-o asemenea interdependență, încât sprijinirea creșterii economice a unei zone, deficitare nu numai că nu este în detrimentul altor zone ci facilitează dezacutizarea și apoi rezolvarea unor probleme pe plan global. Trebuie să înțelegem că, astăzi securitatea internațională nu se reduce la raporturile de forțe militare, ci înseamnă, înainte de toate, abordarea cu prioritate, în dimensiunea lor globală, solidar și cooperant, a problemelor

specifice, zonale, cu caracter economic, social, ecologic și demografic.

Noțiunea de „societatea cunoașterii” este utilizată astăzi în întreaga lume, fiind o prescurtare a termenului „societate bazată pe cunoaștere”. Societatea cunoașterii reprezintă mai mult decât societatea informațională, înglobând-o de fapt pe aceasta, fiind o etapă superioară a societății informaționale. Cunoașterea este concepută drept informație cu înțeles și informație care acționează. Prin urmare, societatea cunoașterii nu este posibilă decât grefată pe societatea informațională și există într-o legătură indisolubilă cu ea. Avansul spre societatea informațională bazată pe cunoaștere este considerat, pe plan mondial, ca o evoluție necesară pentru asigurarea Dezvoltării Durabile [a se vedea: 8, p. 31-43] în contextul „noii economii”, fundată în principal, pe produse și activități intelectual-intensive precum și pentru realizarea unei civilizații socio-umane avansate.

Societatea informațională fundată pe cunoaștere înseamnă mai mult decât progresul tehnologiei și aplicațiilor informaticii și comunicațiilor. În cadrul ei se integrează un șir de dimensiuni: *socială* (cu impact asupra îngrijirii sănătății, solidarității și protecției sociale, muncii și pieții muncii, educației și formării continue etc.), *ambientală* (cu impact asupra utilizării resurselor și protecției mediului), *culturală* (cu impact asupra conservării și dezvoltării patrimoniului cultural național și internațional, promovării pluralismului cultural, necesității protecției minorilor, dezvoltării industriei multimedia și producției de conținut informațional) și *economică* (cu dezvoltarea unor noi paradigme ale economiei digitale și a ale noii economii bazate pe cunoaștere, inovare, cultură antreprenorială și managerială, educație a cetățeanului și a consumatorului).

Ne raliem opiniei savantului român M. Drăgănescu, care consideră că societatea cunoașterii reprezintă mai mult decât societatea informațională și decât societatea informatică, înglobându-le de fapt pe acestea [a se vedea: 4, cap. 1]. Cunoașterea este informație cu înțeles și informație care acționează. De aceea societatea cunoașterii nu este posibilă decât grefată pe societatea informațională și nu poate fi separată de aceasta. În același timp, ea este mai mult decât societatea informațională prin rolul major care revine informației-cunoaștere în societate. Cel mai bun înțeles al Societății cunoașterii este probabil acela de Societate informațională și a cunoașterii.

Societatea cunoașterii presupune în opinia lui M. Drăgănescu [3, p. 1-2]:

1. O extindere și aprofundare a cunoașterii științifice și a adevărului despre existență.
2. Utilizarea și managementul cunoașterii existente sub forma cunoașterii tehnologice și organizaționale.
3. Producerea de cunoaștere tehnologică nouă prin inovare.
4. O diseminare fără precedent a cunoașterii către toți cetățenii prin mijloace noi, folosind cu prioritate Internetul și cartea electronică și folosirea metodelor de învățare prin procedee electronice (e-learning).

5. Societatea cunoașterii reprezintă o nouă economie în care procesul de inovare (capacitatea de a asimila și converti cunoașterea nouă pentru a crea noi servicii și produse) devine determinant.

6. Societatea cunoașterii este fundamental necesară pentru a se asigura o societate sustenabilă din punct de vedere ecologic, deoarece fără cunoaștere științifică, cunoaștere tehnologică și managementul acestora nu se vor putea produce acele bunuri, organizări și transformări tehnologice (poate chiar biologice) și economice necesare pentru a salva omenirea de la dezastru în sec. XXI.

7. Societatea cunoașterii are caracter global și este un factor al globalizării. Prin ambele componente, informațională și sustenabilitatea, societatea cunoașterii va avea un caracter global. Cunoașterea însăși, ca și informația, va avea un caracter global.

8. Societatea cunoașterii va reprezenta și o etapă nouă în cultură, pe primul plan va trece cultura cunoașterii care implică toate formele de cunoaștere, inclusiv cunoașterea artistică, literară etc. Astfel se va pregăti terenul pentru ceea ce am numit Societatea conștiinței, a adevărului, moralității și spiritului.

Un vector al societății cunoașterii este un instrument care transformă societatea informațională într-o societate a cunoașterii. Cercetătorul român D. Nica consideră că au fost definite două clase mari de vectori ai societății cunoașterii: cei tehnologici și funcționali. *Vectorii tehnologici* ai societății cunoașterii sunt [7, p. 23]: Internetul, dezvoltat prin extensiune geografică, utilizarea de benzi de transmisie până la cele mai largi posibile, trecerea de la protocol de comunicare IP4 la IP6, cuprinderea fiecărei instituții în rețea, a fiecărui domiciliu și a fiecărui cetățean; tehnologia cărții electronice, diferită de cartea pe Internet, dar și prin CD-uri; agenții inteligenți – sisteme expert cu inteligență artificială folosiți pentru data mining și chiar knowledge discovery; mediul înconjurător inteligent pentru activitatea și viața omului; nanotehnologia și nanoelectronica (care va deveni principalul suport fizic pentru procesarea informației, dar și pentru multe alte funcții, nu numai ale societății cunoașterii dar și ale societății conștiinței) etc.

Totodată, *vectorii funcționali* ai societății cunoașterii sunt [7, p. 24]: managementul cunoașterii pentru întreprinderi, organizații, instituții, administrații naționale și locale; managementul utilizării morale a cunoașterii la nivel global; cunoașterea biologică și geonomică; sistemul de îngrijire a sănătății la nivel social și individual; protejarea mediului înconjurător și asigurarea societății durabile și sustenabile printr-un management specific al cunoașterii; aprofundarea cunoașterii despre existență; generarea de cunoaștere nouă tehnologică; dezvoltarea unei culturi a cunoașterii și inovării; un sistem de învățământ bazat pe metodele societății informaționale și a cunoașterii etc.

În contextul problemelor actuale cu care se confruntă umanitatea la acest început de mileniu, trebuie să acordăm o atenție tot mai mare problemelor viitorului societății umane, în special căilor magistrale de dezvoltare și a

securizării activității vitale a întregii comunități mondiale, și nu doar a unor state sau grupuri de state luate aparte. Este necesar să abandonăm modelele de dezvoltarea a civilizației care au existat în ultimele secole, în special în ultimele decenii. Trebuie să conștientizăm faptul că cele mai importante tendințe ale societății bazate pe cunoaștere să funcționeze în toate țările lumii, ca sec. XXI să devină un secol al tranziției comunității mondiale spre dezvoltarea durabilă, care va asigura supraviețuirea civilizației umane și a valorilor ei. În caz contrar acest secol se poate transforma în unul din cele mai tragice din istoria milenară a civilizației umane.

Note:

1. Bajenescu, T. *Internetul, societatea informațională și societatea cunoașterii. Aspecte tehnice, economice, politice și sociale*. București: Ed. Matrixrom, 2006.
2. Capcelea, V. *Filosofia socială. Introducere în istoria filozofiei sociale și în studiul problemelor ei fundamentale: man. pentru facultățile socio-umanistice*. Chișinău: Ed. ARC, 2009. 540 p.
3. Drăgănescu, M. *Societatea cunoașterii*. In: *Diplomat Club*, 2001, nr. 6, p. 1-12.
4. Drăgănescu, M. *De la Societatea informațională la Societatea cunoașterii*. București: Ed. Tehnică, 2003. 244 p.
5. Drăgănescu, M. *Societatea informațională și a cunoașterii. Vectorii societății cunoașterii*. Disponibil: dragam@racai.ro; <http://www.racai.ro/~dragam>. 95 p.
6. Duval, G.; Jacot, H. *Le travail dans la société de l'information*. Paris: Éd. Liaisons, 2000. 256 p.
7. Nica, D. *Guvern, cetățean, societate informațională*. București: Ed. Semne, 2001. 162 p.
8. Rumleanski, P. *Societatea postmodernă: probleme filosofice și metodologice actuale*. Chișinău: ASEM, 2006. 398 p.
9. Ursul, A.; Rusandu, I.; Capcelea, A. *Dezvoltarea durabilă: abordări metodologice și de operaționalizare*. Chișinău: Ed. Știința, 2009. 252 p.
10. Дракер П. *Посткапиталистическое общество. В: Новая постиндустриальная волна на Западе: Антология*. Москва: Academia, 1999, p. 70-71.
11. Уэбстер Ф. *Теории информационного общества*. Москва: Аспект Пресс, 2004, p. 360-373.